

МЕТАФИЗИКАТА

Доц. г-р Сашо Марков

The Metaphysics

Associate Prof. Dr. Sasho Markov

Abstract. *The author analyses the present-day status of the metaphysics in philosophy – it is based on linguistic analytical means and is directed to making ontological models.*

Key words: *metaphysics, ontological modelling*

Страх и трепет, богобоязлива алузия с Киркегор, е заглавие вледеняващо, е начинание вкаменяващо – метафизиката, тази Ме-дуза Горгона на/за интереса към философията. Може да се каже и като Лешек Колаковски – *метафизическият ужас*. Защото ако няма метафизика, то не би имало и философия; към какво тогава щяхме да се стремим, към що за ”мъдрост”?! „Фундиращата” интуиция, както го е казал и мислел Мартин Хайдегер, е за основание и основателност (der Grund). На друго място сме се изразили по-логицистично; смисловото пространство на философията, т. е. метафизическият дискурс, са интуициите и процедурите по едно *обосноваващо предпоставяне*. Къде е това място е съвсем без значение, защото изпълващото отвсякъде пространството на смисъла си е извън времето, то не е Кантовото „като че ли” (Als-ob), не е маниерна натруфеност, не е игрословица. *Смирение и сериозност* не са изключителна собственост на религиозния опит. Ще припомним античната, скулптурна сериозност на словата на един Алексей Лосев. В ”Дванадесет тезиса за античната култура” големият изследвач ни посочва отреденото ни място: „Да не би да сте Космосът?”. На това, лишено от Аз място, сме поставени от Битието, а ние сме просто „биващи”, в крайна сметка – пребива-

ващи. Какъв ти тук екзистенциализъм?! Най-чиста проба *онтична истинност*. Карл Ясперс го казал другояче, но все в същия смисъл на смиряване на субективизма. С наши думи, не съм екзистенциалист, а *философ на екзистенцията* (die Existenz). Наистина, да не би аз / с малка буква / да съм Космосът?!

В текста си от 1929 г. „Що е метафизика?“ Хайдегер привидно ни стъписва с категоричното заявление, с уводното си твърдение, че тук няма да се говори за метафизиката. Той заявява „отказ“ от *въпроса* в полза на *питането*. Ясно е, че въпросът е пред-зададен, че крие и носи в себе си отговора. Задаването на въпроси, в постмодерен стил на обяснение, е репресивна серия от актове. Защо? Защото си *длъжен*, защото те задължават да отговаряш. А как стоят нещата с т. нар. питане? Питането се „разгръща“. Не става дума за оракулско заклинание. Напротив, иде реч за стародавен, за изконен подход към устоите на битието. Графаретът „устои“ означава просто „битие“. *Трябва да се питат умеещите да мълчат*. А това са реликтите, защото не и персоните /маските/, от философската традиция. Доста е „мълчалива“ тя и затова допуска и предполага безкрайни и разноречиви интерпретации. Сериозността на питането за разлика от дидактическата назидателност на въпроса е гигантомахия, битка на смисли върху огромен историкофилософски материал. *Въпросът определява, питането освобождава интерпретативно*. Ако звучи натруфено, може да се каже и така: значение срещу смисъл. В първия случай идеалът е насоченост-към-предмет /предметна референция, а във втория – значение в контекст, ценностна идеация.

Надеждата ни е в последващите слова да следваме фундаменталното метафизическо умонастроение – *битие вместо биващи*. “Die Enfoldung eines metaphysischen Fragens” на Хайдегер е образцовият за нас подход. В това „питане“ няма никаква маниерна енигматичност. Ако не „питаем“ няма къде да денем теоретически *нищото*. Е, формално-пространствено можем да го запратим заедно с боговете на Епикур в някакви си междузвездни пространства. Чрез питането според германския философ метафизиката се *самопредставя*, а пък ние се пренасяме *непосредствено* в нея. Самопредставяне и непосредственост не са актове на исихия. Технически погледнато това е *етимологическо оживотворяване на смисли*. Това сме разбрали, това

твърдим. Скандално ли е да заявим, че метафизика е всъщност красивият *текст*?! Не е ли метафизичен трепетът да се докоснеш, да помиришеш един ръкопис? За съжаление обикновено живеят на философията се асоциира с реторическото наддумване, с вербалната фехтовка с фрази. Хайдегер ни припомня, че *прастарата номинация* е нещото, което намиришава на битие. Последното не е техницизирано и технологизирано. Това е една, ако си позволим подобен израз, *естествена рефлексия*. Дистанцията е налице, но в своята „нескритост“, в контекста на своя *произход*. Убедени сме, че метафизиката е някъде там – именно „някъде там“. Обратното би означавало свеждането ѝ до формалнологически процедури. Посланието на Хайдегер е, че метафизика не е поредната дефиниция за метафизиката. Изборът все пак е личен: смислова полифония или аналитичен конструктивизъм. Явно е, че не смятаме метафизиката за *информация* за метафизиката. Библиотечният лабиринт е метафизичен, но не защото е „библиотечен“ (космически океан от информационни единици), а именно като „лабиринт“ – безкрайни смислови меандри и причудливи знакови пещери. Нали не ни се ще да се смята, че философията е галерия от грешки и глупости (по Хегел)?! Странно ще прозвучи, но лабиринтът „освобожава“ – от лутането трябва да излезеш *сам*. Знанието не е още *знаене*, промислена позиция. Метафизичното „отвъд“ не е просто информираност. Тъжна участ е да си *учител* по метафизика, водач на слепци. Защото, погледнато от бездната (*de profundis*), сам той е в определен смисъл слепец, несведущ за *всичкото и цялото* – „ако пък слепец слепеца води, и двамата ще паднат в ямата“ (Матей 15 : 14). Струва ни се, че притчата за Талес, ямата и надутите му съграждани е точно *метафизическият зев*. Стоицизмът на древния философ е 1) че е прозрял къде е и, 2) че е проумял безизходността.

Метафизиката е глъбинната връзка, в този смисъл – *религията* на философията, при Декарт – „корените“ на философското дърво. При презумпцията за *окончателна* доказателственост и метафизиката, и религията – доколкото са различни културни феномени – се лишават от святост, в неутрални термини – от непосредственост. Причината е там, че метафизиката не е просто учебна дисциплина или корпус от дефиниции. Тя е самото себеусещане за човешки облик, *лик*. Метафизиката е „първа наука“ (по Аристотел), защото е и пос-

ледна, в смисъл на фундаментална. Ако не се трансцендира, ако не се „мета-физицира“, е невъзможна и непонятна всяка „човековост“. Социалността е такава, доколкото сме *animal metaphysicum*. *Над-могването*. Не можем да измислим по-кратко определение за социо-културност, за метафизичност. Това определение е в определен смисъл *остензивно*, винаги могат да бъдат посочени образцовите примери за титаничност в историята. А точно те са онова, което наричаме култура, облагородена душа и дух (по Цицерон). Абстрахиране и идеализация са техническите процедури за теоретическото прилагане на това фундаментално обстоятелство в конституцията на *Dasein*. Малка интермедия. Тя е следствие от развиваната теза за неизбежността на така разбраната метафизика. Изтъкваме две неща.

Първо. Желателно е философията като такава да се „прави“ и преподава като неразчленено цяло. Това не е нихилизъм по отношение на т. нар. философски дисциплини. Не иде реч за неграмотност или словоблудство. Гигантите преди нас трябва да уподобяваме информирани и игрово; да сме информирани като схоласти и палави като джуджета – така четем максимата, че ние, скромните следовници, сме джуджета, стъпили върху раменете на гиганти. Иначе как метафизиката ще е универсален космически текст, код към радикалния превод?! Не бива да се забравя, че тази „игра“ е част от сериозността на философията. Причината е повече от очевидна: „Прежеждането ... е философска работа върху понятието“ (Г. Каприев). Добавяме естетското „все пак“. Холограмата, образно казано, е да има да кажеш нещо свое. То придава информирана цялост и екзистенциална искреност на метафизическия дискурс.

Второ. Тъй нареченото „Въведение във философията“ е всъщност самата философия, т. е. метафизиката. Примерът е повече от образцов – „*Einleitung in die Philophie*“ на Мартин Хайдегер. Там битието е обгледано всестранно като самото „него си“. Отхвърлено е начасничевото пощипване на популярни афоризми за философията от грамадна по обем и вещина изследваческа работа. Интенцията е за изначална потопеност на човека във философията като метафизика: „*Das menschliche Dasein steht als solches schon, seinem Wesen nach, nicht gelegentlich oder gelegentlich nicht, in der Philosophie*“. В

скоби казано, цитирането в един ескиз на лекция е досадна и даже, така смятаме, вредоносна работа. Позоваване на авторитети = прикриване зад авторитети. Изчезва магията на авторството, лекцията не може да се изпълни. Ясно е защо при боговдъхновените изображения през известна културна епоха авторството не е проблем, а дяволско дело. Семантичното гнездо на *lectio* и *lectio* очертава дейности, свързани с избора, подборката, внимателното и усърдното четене. Но под „четене“ не трябва да се има предвид „прочитане“. Лекционните опорни пунктове са нещо повече от информационни единици. Те екстатично освобождават автора(= актьора) със солидността на своята учена статика. Регламентът в работата на лектора не бива да лишава лекцията от нейната сугестивна, естетска фриволност. Лекторът е нещо като палавник, на когото му плащат да се държи сериозно. За многостранната сериозност на жанра „лекция“ меродавни са образцовите изследвания на Жак льо Гоф. От нас ще добавим, че и като писан, записан или напечатан текст живата лекция трябва да намигва закачливо. Няма ли такава звукова параболичност в думите „метафизицира“ и „музицира“? Античната „музика на небесните сфери“?!

* * *

Следват уговорки, т.е. въвеждане на дидактическите и ограничителните условия на настоящото изложение.

Първо. Ключовият термин „метафизика“ има за производи „метафизичен“ и „метафизически“. В случая не ни интересува чисто езиковедската страна на въпроса, а възможната философска смислова натовареност на съответните думи. „Възможна“ между другото означава и употреба разноречива, допускаща съгласия и несъгласия. $\int \text{àèðàðèî} : 1) \int \text{àðàð èçè-àí} - \text{онтичен}$, изконно битиен, субстанциален, самодостатъчен, автентичен, дори статичен в своята самодостатъчност. В частност в Хегелианската традиция метафизичен е синоним на механистичен, сумативен, резултат неопосредстван от преходи, приемственост и нюанси, закостенялост на възгледи.

2) Метафизически – *онтологически*, категориално организиран, рефлексивен, системно-теоретичен.

Въпросната дихотомия може да бъде допълнително пояснена с утвърдената от Имануел Кант теоретическа конструкция *регулатив-*

но-конститутивно знание. В „Kritik der reinen Vernunft”, търсейки „чистотата на разума, т.е. неговата *теоретическа валидност*, класикът всъщност тематизира един вечен проблем – за границите на достоверното познание/знание. Да го изразим другояче: метафизичното е такова единствено и само, доколкото е метафизическо. Валидизира се категориално организираният *опит*. Метафизичното е с регулативен, а метафизическото е с конститутивен/конструктивен характер. Самата граница пък е *идея*, понятие за идея. Идеята затова е идея, а не например опит, защото няма *собствена* предметност. Идеите са, образно казано, пределно безплътни. Затова в крайна сметка книгите не горят. Поради спецификата на своята *обезтелесеност* идеите имат *хиперзнаков* характер. Да си припомним, че освен другите алегорични образи, Бог е и „горяща капина”.

Горните съображения са методологически „удобни” при разбор на утвърдената в Средновековие отлика между метафизика и онтология. В наша версия „удобството” е в следното: 1) Метафизиката е главно въвеждането на *принципи*; 2) Онтологията е предимно *построяването на категориални системи*. Едното е *framework* за другото, а второто – неговата *философска*, а не частнонаучна, конкретизация. Ето защо в корпуса на философските дисциплини именно онтологията е относително пряк път към специалните науки.